

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/150803,Wioleta-Lugowska-Kadry-z-niecodziennego-zycia-opracowanie-i-konserwacja-albumu-A.html>
03.03.2026, 10:06

Wioleta Ługowska: Kadry z niecodziennego życia - opracowanie i konserwacja albumu Agnieszki Wisły

W 2019 roku do zbiorów Archiwum IPN trafiła spuścizna Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce. Wśród wielu interesujących, cennych i unikatowych dokumentów oraz artefaktów znalazł się prywatny album Agnieszki Wisły.

23.09.2021

Jest on znakomitą ilustracją niezwykłego życia właścicielki - działaczki polonijnej, sanitariuszki, współzałożycielki Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce i działającego przy nim Korpusu Pomocniczego Pań. Album zawiera zdjęcia, pocztówki, druki ulotne i wycinki prasowe. Znajdziemy w nim wiele fotografii, na których jest sama Wisła, lub przedstawiających miejsca i zdarzenia, w których brała udział. Znalazło się tam także bardzo wiele zdjęć portretowych z dedykacjami, przekazanych jej przez żołnierzy (fot. 2, 6), z którymi współpracowała, i którym pomagała przez wiele lat.

Z pomocą dla Błękitnej Armii

Ta energiczna kobieta przez całe życie starała się wspierać inicjatywy według niej ważne i potrzebne. Zaraz po przybyciu do Stanów Zjednoczonych wstąpiła do Towarzystwa Sportowego Sokół i przeszła kurs na sanitariuszkę. Niedługo potem Towarzystwo włączyło się w akcję organizowania Błękitnej Armii. Agnieszka Wisła napisała instrukcję dla kobiet werbujących ochotników i prowadziła zbiórki pieniędzy dla Armii. Wraz z innymi Sokolicami wykonywała także swetry, skarpety, szale, a w swojej pracowni również odznaki i sztandary dla oddziałów (fot. 2, 3). Wisła była obecna na otwarciu obozu szkoleniowego dla 22 tysięcy ochotników z Ameryki, który zorganizowano w Kanadzie w Niagara-on-the-Lake (fot. 4, 5).

W 1918 r. wyjechała w grupie 42 sanitariuszek do Francji. Tam pracowała w szpitalu. Otrzymała także dodatkowe zadanie, wizytowała inne ośrodki szukając polskich rannych nie znających języka francuskiego, by potem przenieść ich do miejsc z polskim personelem. Później była odpowiedzialna za organizowanie żołnierzom rekonwalescencji i wypoczynku (fot. 7).

Z pomocą dla Polski

Po demobilizacji została skierowana na front wschodni. Także tu wyznaczono jej zadanie specjalne. Oprócz opieki nad rannymi rozwoziła środki pierwszej pomocy i dary wysyłane przez Polonię amerykańską. Po powrocie z frontu odwoziła rekonwalescentów do wiejskich dworów, których właściciele zgłaszali chęć pomocy i przyjmowali weteranów.

W późniejszym czasie Agnieszka została odesłana na odzyskane od Niemców Pomorze, by w ramach Polskiego Białego Krzyża prowadzić działalność oświatowo-kulturalną. Zakładała gospody i świetlice przy szkołach wojskowych marynarzy, lotników i artylerii w Toruniu i okolicach. To właśnie z tego czasu pochodzi zbiór zdjęć związanych z początkami polskiego lotnictwa. W sierpniu roku 1919 odbył się pierwszy oficjalny pokaz polskiego samolotu, w którym brał udział Józef Piłsudski. Niestety próba zakończyła się tragicznie. Zdjęcia z tego dnia znajdują się w albumie. Na fotografii utrwalono moment poświęcenia samolotu (fot. 9.), zdjęcie jednej

z ofiar, a także zdjęcia z pogrzebu pilota i lecącego z nim inżyniera. Co ciekawe, w podpisach na zdjęciach Wisła pisze o sabotażu, w którym skrzydła samolotu zostały podcięte. W literaturze tematu natomiast opisano, że pierwsza konstrukcja była niestety wadliwa.

W 1920 r., wykorzystując swoje wcześniejsze doświadczenia, rekrutowała ochotników do obrony stolicy. Podczas Bitwy Warszawskiej Agnieszka Wisła z siedmioma innymi Polkami z Ameryki nie posłuchała rozkazu Paderewskiej o ewakuacji, została i pomagała w opatrywaniu rannych. 28 stycznia 1921 roku wraz z żołnierzami Błękitnej Armii wypłynęła do Nowego Jorku (fot. 11).

Wróciła do kraju już rok później, gdyż powierzono jej niezwykle zadanie. Wraz z kilkoma Polkami przez Japonię miała odwiedzić do USA 312 dzieci (częściowo sierot), które w 1920 roku, w czasie wojny polsko-bolszewickiej, zostały ewakuowane z Syberii (fot. 12).

W Stowarzyszeniu Weteranów Armii Polskiej w Ameryce

Od 1921 roku Wisła organizowała pomoc dla byłych żołnierzy Błękitnej Armii w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, potem również we Francji i w Polsce. Ci żołnierze, jako że nie walczyli dla armii amerykańskiej, po powrocie nie dostali żadnej państwowej pomocy. Z tego powodu utworzono Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce. W pierwszej kolejności wspierało ono inwalidów, bezdomnych i bezrobotnych. Agnieszka Wisła była pierwszą, i przez długi czas jedyną, kobietą w tej organizacji. W 1925 roku założyła działający przy Stowarzyszeniu, wyłącznie kobiecy, Korpus Pomocniczy. Praca obu organizacji była bardzo ciężka, gdyż w czasach kryzysu niewiele było chętnych do pomocy weteranom. KP SWAP organizował zbiórki pieniędzy, odwiedzał weteranów w szpitalach, dbał o groby poległych i organizował schroniska dla bezdomnych. Pomagano także hallerczykom, którzy zostali w Polsce.

Korpus aktywnie działał również w czasie II wojny światowej. Ponownie przeprowadzono kursy sanitarne i podjęto współpracę ze Stowarzyszeniem Lekarzy Polskich i Amerykańskim Czerwonym Krzyżem. Zbierano także dary na paczki dla jeńców i ludności cywilnej w Polsce. Agnieszka Wisła zorganizowała grupy dziewcząt, które korespondowały z żołnierzami polskimi na froncie. Podjęto także próbę werbowania ochotników. Odzew był mały, zebrano jedynie nieco ponad tysiąc żołnierzy. Korpus Pomocniczy kontynuował swoją działalność po wojnie, istnieje do dziś i pomaga weteranom nie tylko w Stanach, ale również w Polsce.

Agnieszka Wisła jako jedyna kobieta została odznaczona zarówno Srebrnym Krzyżem Zasługi RP, jak i Krzyżem Żołnierzy Polskich z Ameryki. Otrzymała również Order Odrodzenia Polski *Polonia Restituta*, Krzyż Zasługi Armii Polskiej w Ameryce. Stowarzyszenie Weteranów wielokrotnie dawało jej swoje najwyższe odznaczenie - Miecze Hallerowskie. Zmarła 18 grudnia 1980 roku w Chicago, w wieku 93 lat.

Album Agnieszki Wisły

Nie ma informacji, kiedy dokładnie i w jakich okolicznościach album trafił do zbiorów sokolskich. Agnieszka Wisła oddała wiele przedmiotów i dokumentów do muzeów, w tym sokolskiego w latach 70-ych. Najwcześniej datowane zdjęcie w albumie pochodzi z roku 1915, a więc już po wstąpieniu Wisły do Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce, najnowsze z roku 1968. Nie jest to pierwszy album, w którym fotografie te były zamontowane. Wiele z nich na odwrociach miało poprzyklejane resztki papierów, tektur, kartonów i kalek z poprzednich albumów czy plansz. Znaczna część zdjęć ma podpis „Własność A. E. Wisła”. Możliwe, że były one wypożyczane na okolicznościowe

wystawy i musiały być demontowane i podpisane, by móc wrócić do właścicielki. Podczas każdego odklejania kartoniki zdjęć i karty albumu ulegały uszkodzeniu. Część próbowano naprawić, podkleić różnymi klejami i taśmami. Stopień degradacji i zażółcenia świadczył o tym, że pochodzą z różnego czasu. W takim stanie przy każdorazowym przeglądaniu albumu łatwo mogły powstać nowe zniszczenia.

[Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł

Zdjęcie, które Agnieszka Wisła podpisała: „Ten orzełek na czapce robiłam bezinteresownie dla wszystkich oficerów w Kanadzie ...” (fot. 2)

Sztandar wykonany przez Agnieszkę Wisłę, ofiarowany dla I pułku przez Sokolice Okręgu 2. w Chicago 20 stycznia 1918 r. (fot. 3)

Ochotnicy przed podróżą do Niagara-on-the-Lake (fot. 4)

Agnieszka Wisła w obozie w Niagara-on-the-Lake (fot. 5)

Zdjęcie z czasu rekonwalescencji żołnierzy w Nicei (fot. 7)

Poświęcenie pierwszego polskiego samolotu, 23 sierpnia 1919 (fot. 9)

Powrót Agnieszki Wisły do Nowego Jorku, 1921 (fot. 11)

Powrót 312 sierot do Polski na statku „Princess Matoika” w lutym 1922 (fot. 12)